

spomlad, in je zelenjav pospravljena, pripravijo njivo za prvo rižo. Najpreje jo preorjé z lahkim jednostavnim plugom, ki ga vlačí močen bivol. Človek in žival brodita po blatu; to delo zeló utrují in je nezdravo. Potem njivo prevlečejo s kratkozobo brano, da se kepata prst zdrobi in zrahlja, ker v taki zemlji mlade sadike bujno rastejo. Te sadike imajo uže pripravljene na posebnem, jako pognojenem prostoru. Kedar je čas, lepo jih porujejo in znosijo na njivo. Delajo za čudo brzo in spretno. Eden gré in risa luknjice po kraju, kamor se imajo sadike posaditi, drugi jih donaša in pometava, in nazaj gredé jih varno potika v vlažno prst. Sadike stojé po 10—12 col druga od druge. Na to napusté vode na njivo, tako da stojí nekaj col visoko, in to ponavljajo od časa do časa. V južnih krajih prične se žetev s početka julija. Preden je prva riža dozorela, pripravili so uže novih sadik za drugo posaditev, kajti koj, ko je riža požeta, njivo preorjé, prevlečejo, prerahljajo in sadike posadé. Druga riža dozori novembra meseca.

V nekaterih krajih je poletje prekratko, da bi mogli z ene iste njive dva pridelka dobiti, toraj ravnajo tako-le: Kedar so meseca majnika posadili prve sadike, potem počakajo nekaj tednov, na to gredó in vmes posadé sadik uže za drugo žetev. Te druge sadike so zeló slabotne in počasi rastejo, ker jih prve preveč dušé. Kedar dozori prva riža in jo požanjejo, takrat so druge sadike komaj po črevlju visoke. Sedaj brzo in varno okopljejo njivo, potrosijo z drobnim gnojem, in ob takem ravnanju zrela je tudi druga riža o pravem času.

Dokler riža raste, stojé njive vedno pod vodo. Na terase napeljujejo vodo s premnogih gorskih studencev, na one njive pa, ki so više kot reke, potoki in kanali, napeljujejo vodo s kolesi na korce, ki jih gonijo ali ljudje, ali živina, vzlasti bivoli. Kmet veliko trpi pri tem delu. Kedar žanje rižo, brodi skoro do kolen po vodi in blatu, zato rad boleha.

Rastlinstvo na Kitajskem še ni preiskano, toraj ne vemo, ali riža raste divja ondi, ali ne. Kultura riže je jako stara, ne samo na Kitajskem, ampak tudi drugej. V sv. pismu se nikjer riža ne omenja, toraj meni De Candolle, da se je pridelovanje v Indiji nekaj pozneje začelo, kakor na Kitajskem. V Indiji so našli divjo rižo na več krajih. Vodne rastline imajo navadno vrlo široko domovino, in je zato verjetno, da je riža pred kulturo rastla daleč po prostorih južne Azije, od Kitajske do Belgalske, in da so jo najpreje začeli na Kitajskem vzgojevati, potem še le v Indiji.

Z Indije se je širila kultura riže le polagoma na zahod, tudi to je čisto naravno, ker riža potrebuje za uspeh svoj posebnih pogojev. Okolo leta 1000 pred Kr. nahajamo rižo na Babilonskem. Od tu je potrebovala riža več stoletij, preden je prišla v dolove Evfratove, ker jo tu nahajamo še le okolo 400 l. pred Kr. Ob tem času je peljal Aleksander vojsko svojo v Indijo, in Grki so še le ob tej priliki se upoznali z rižo. V toplejše močvirne kraje Sirske so vpeljali rižo še le ob Kristovem rojstvu, in v Egipt dve ali tri sto let pozneje. V

starih egipetskih spomenikih ni sledu riži, tudi je še ni bilo ondaj, ko je Strabon v Egipt prišel.

V osmem stoletju dospela je riža v Evropo. Kedar so se Arabci na Španjolskem oddehnili od vojska, poprijeli so se dela, in so spremenili malone vso svojo zemljo v prekrasen vrt, v pravi raj. Kakor so Arabci uže v Aziji in v Egiptu rižo na debelo pridelovali, tako so jo začeli koj tudi saditi po dolovih Guadiane, Guadalquira in okolo Valencije. Blizu Valencije se vidijo še dandanes kanali, ki so jih Arabci za namakanje polja izkopali. Sijajni uspeh, ki so ga Arabci z rižo na Španjolskem imeli, nagnil je v prvi polovici petnajstega stoletja pojedine poljedelce na Italijanskem, da so tudi oni začeli rižo saditi. S početka šestnajstega stoletja pregnali so Španjolci Arabce s svoje domovine, ter so prevzeli sami vzgojevanje riže, in od tam so jo 1522. leta prenesli v Lombardijo, kjer se je kmalu na daleč razširila.

Zavoljo riže so se morale mnoge suhe in zdrave ravnice spremeniti v nezdrave močarine, v gnjezdo mnogih bolezni, in to je prisililo vlade, da so začele zabranjevati nevarno širjenje riže. Milanska in Benetke ste izdali 1594. l., in Bologna 1599. l. odredbe proti riži. V Napolju, kjer so Španjolci rižo vpeljali, odredili so 1763. l., da se riža ne sme saditi pri nobenem mestu bliže kot dve milj, in ta odredba je kmalu naredila konec tej novi veji poljedelstva okolo Napolja. S sličnimi odredbami mogli so pridelovanje riže omejiti na Italijanskem zgolj na one kraje, kjer je zemlja uže sama po sebi močvirna. Tudi na Španjolskem, kjer so rižišča morala vsaj eno miljo oddaljena biti od obljudenih mest, začelo je pridelovanje riže pešati, tako da se dandanes samo okolo Valencije na debelo prideluje. V Francosko so vpeljali rižo v šestnajstem stoletju, in so jo dolgo pridelovali po raznih ugodnih krajih. Pozneje so jo popustili, in to vzlasti zato, ker niso znali po žetvi vode z njiv odpeljavati. Tudi po drugih deželah obdržalo se je pridelovanje riže samo po močvirnih krajih, kakor na primer na dolnjem Ogerskem in na južnem Ruskem. Sploh pa se more reči, da je riža v Evropi od početka pa do danes bolj nazaj šla kakor naprej.

Politične stvari.

Anton vitez Schmerling in pa Edvard grof Taaffe.

V boju za narodno enakopravnost imajo avstrijski Slovani kazati le redko kedaj nekoliko malega vspeha. — Tudi sedanja vlada, vkljub obljubi svoji, da bode enakopravna vsem narodom, le redkokedaj pokaže, da nam vsaj načeloma hoče biti pravična, ako izvzamemo vse dosedanje naučne ministre Taaffejeve dôbe.

Tak izraz pravičnosti bila je naredba pravosodnega ministerstva z dne 23. septembra 1886., v kateri se za pražko nadsodnijo določuje, da se morajo tje dospevše česke pravde tudi pri tej nadsodniji obravnavati v češčini.

To je prevzetne Nemce na Českem, p. tudi drugod nekatere silno v oči zbadlo.

V zbornici poslancev in pa v jezikovnem odseku rohnili so Plener, Chlumecky, Pickert in vsi drugi Velikonemci zaporedoma, potem pa so si najeli še v gosposki zbornici predsednika najvišje sodnije! viteza Schmerlinga, da jim pride na pomoč s svojo sodnijsko-uradno veljavo, češ, ako se najviši sodnik v državi izreče zoper to naredbo, potem mora pasti ali naredba ali pa ministerstvo Taaffejevo ali oboje.

Chlumecky in nekaj somišljencev poda toraj Schmerlingu predlog, ki se glasi:

„Gledé na to, da je jezik notranjega službovanja pri sodnijah in političnih uradih nemški; z ozirom na to, da se je tega načela držati v interesu države in enotnosti uprave, — gledé na to, da je naredba visokega ministerstva za pravosodje z dne 23. septembra 1886 v nasprotji s tem načeli, — gledé na to, da je ta naredba v nasprotji z večkratnimi zagotovili gospoda ministerskega predsednika, — gledé na to, da se naredba ta ne dá zediniti z večimi določbami najvišjega patenta z dne 3. maja 1853. leta, — gledé na to, da morejo vsled te naredbe nastati zli nasledki za pravosodje in da se po nji velik del sodnijskega stanu omeji v rabljivosti; konečno tudi z ozirom na to, da ta naredba tudi v državnopravnem in političnem oziru povod daje k resnim pomislikom, naj visoka zbornica sklene:

Izvoli se komisija 9 članov iz visoke zbornice, da naredbo visokega pravosodnega ministerstva z dne 23. septembra 1886, tako gledé pravne strani, kakor gledé političnih posledic pretresava, o tem visoki zbornici poroča, oziroma primerne nasvete stavi“. — To je ona z velikim vrišem in z odobravanjem vse opozicije zoper sedanjo sistemo vržena bomba, katera bi morala razdejati sedanjo vlado in večino, ker je po besedah Schmerlingovih narodna enakopravnost obstanku države nevarna.

Ta predlog staval je Schmerling uže dne 28. oktobra minulega leta in si je vedel pridobiti primeroma veliko število podpisov, utemeljeval pa ga je še le minuli petek dne 22. t. m.

Schmerling je sicer govoril precej dolgo in prizadeval si je dokazati, kar trdijo „oziri“ njegovega predloga, toda v obče se sme trditj, da je Schmerling slabo stvar slabo zagovarjal; čula se je vse skozi pesem starega, propadlega centralista, na pomoč je klical celó vojno, deželno brambo in domobrance, pa dokaz se mu vendar ni hotel posrečiti. Ko je koncem govora na pomoč klical stari svoj argument od „Reichsgedanken“ — o „cesarski kroni“, o moči in velikosti države, zvabil je sicer somišljence k demonstrativnem ploskanji, toda kar fraza rodi, to tudi ž njo pogine in tako so se tudi takoj ohladili ploskajoči starešinci, ko je za Schmerlingom besedo priprijel ministerski predsednik Taaffe.

Ta mu je na drobno dokazal, sklicaje se na veljavne postave, da ni resnično, kar trdijo „pomisliki“ Schmerlingovega. „Ni res“, da bi bil notranji službeni jezik nemški, ker laški je uže od zdavnej v južnih Tirolah, v Dalmaciji in večidel na Primorskem,

poljski je v Galiciji. Na vprašanje, kaj je razumeti pod notranjim službenim jezikom, odgovarja grof Taaffe: Vlada je menenja, da se mora od jezika notranje službe ločiti sodnijski jezik, to je: jezik sodnije nasproti pravico iskajočim strankam.

Priznati se bode moralo, odkar veljá člen 19. državnih temeljnih postav z dne 21. decembra 1867 (št. 142 dr. z.), da pravica strank, dobiti razsodbo v njem razumljivem deželnem jeziku, ob enem obsega dolžnost sodnije, da to sodbo določi v onem deželnem jeziku, v katerem je izdati, in so izjeme od tega načela samo tam in toliko časa dopustljive, kjer to jezikovna nezmožnost sodnika onemogočava.

Le pri najvišjem sodnem dvoru veljajo v tem oziru po ces. patentu z dne 7. avgusta 1850 posebna pravila, vendar pa tudi v tem patentu §. 27 določuje za slučaj, ko je bila prejšnja razprava predmeta v nenemškem jeziku, najviši sodni dvor mora izdati poleg nemške sodbe, tudi sodbo z razlogi vred v onem jeziku, v katerem se je predmet obravnaval v prvi instanci.

Da je razločitev med „jezikom notranje službe“ in pa „sodnijskim“ jezikom vtemeljena, sklicuje se minister Taaffe na ministersko naredbo z dne 5. junija 1869, s katero se poljščina zaokazuje za Galicijo kot jezik notranje službe in katere §. 3 vendar določuje, da je pri sodnijah, ako je sodba izdati v drugem kot poljskem jeziku — kolikor moč — poročilo in posvetovanje voditi v onem jeziku, v katerem je izdati sodba.

Minister Taaffe dalje dokazuje, da je Schmerling sam leta 1863 pri obravnavah o naredbi pravosodnega ministerstva z dne 10. januarija 1864, št. 617, zagovarjal prav ono stališče gledé nenemških sodeb, kakor sedanja vlada.

Minister Taaffe sklepal je dolg in temeljit svoj govor tako:

O pravoveljavnosti naredbe pravosodnega ministerstva z dne 23. septembra 1886 se tedaj po prepričanji vladinem dvomiti ne more. In ker se po navedenem ne more zanikavati, da je naredba pravosodju koristna, in se ta gledé na državnopravno zagotovljeno jezikovno enakopravnost kaže potrebno, zato se tudi zoper njeno politično stran ne more ugovarjati.

Po vsem tem ne more vlada predloga, da se voli komisija, katera naj bi naredbo pravosodnega ministerstva z dne 23. septembra 1886, št. 17.520, tako gledé pravne strani, kakor gledé političnih posledic, preiskovala in o tem visoki zbornici poročala, oziroma predloge stavila — smatrati utemeljenega. Toda vlada se ne boji ustanovljenja take komisije, v kateri ji bode dana prilika, še dalje uvreči postavi in dejanskim razmeram nasprotujoče izpeljave gospoda predlagatelja in bolj n drobno zastopati naredbo, katero je v popolni zavesti svoje dolžnosti in odgovornosti izdala. (Dobro! dobro! na desni.)

Ker je gospod predlagatelj svoj predlog uže staval dne 28. oktobra m. l., in se prvo čitanje vrši še le danes, je skrb opravičena, da bi se ne samo na javno

menenje, temveč tudi na sodnijski stan z ozirom na uradniški stan gospoda predlagatelja moglo na njihovo menenje enostransko vplivati. (Prav res! na desni.)

Zato mora vlada do visoke zbornice staviti nujno prošnjo, sedaj predlog prevzvišenega gosp. viteza Schmerlinga kar hitreje dokonечно rešiti, da se s tem daljno motenje prebivalstva zabrani. (Živahna pohvala na desni.)

Grof Falkenhayn potem izjavlja v imenu svojih somišljencev, da so zavolj spoštovanja za veliko število gospodov, ki so predlog podpisali zato, da se voli posebna komisija, predlaga pa, da naj ima komisija 15 članov in da naj se takoj voli.

Ta predlog se sprejme in v komisijo se volijo: Schmerling, Unger, Haerdtel, Hye, Randa, knez Juri Lobkovic, Chorinsky, Falkenhayn, Sapieha, knez Thurn-Taxis, knez Trautmannsdorf, Conrad, Coudenhove, Plener in Šrom.

Gospodsk zbornica bode gotovo prav kmalu priliko dobila, svojo dokonечно sodbo izreči o pravdi prvega sodnika v državi zoper predstoječega mu pravosodnega ministra in oziroma zoper vlado Taaffe-jevo.

Naši dopisi.

Iz Ljubljane. — Na ljubljanski gimnaziji vršelo je hudo zadnje dni. V oestro nasprotje so si prišli tukajšnji sedmošolci in pa znani profesor Nedved, o katerem je v učiteljskih, dijaških pa tudi v političnih krogih uže mnogokrat povod bil za neljube razgovore.

Ker se preiskave še vrše, nočemo nikakor segati v najnovejšo — jako nepovoljno dogodbo. Mislimo pa, ako se je uže pri toliko prilikah pokazalo, da naši dijaki in profesor Nedved ne morejo v dotiko stopati brez vednih ostrih nasprotij, naj bi se vendar uže tem homatijam enkrat za vselej storil konec. — Vsaj je vendar še kaj drugih profesorjev v Avstriji, ki imajo potrebne zmožnosti za ljubljansko gimnazijo, za prof. Nedveda se bo pa še tudi našlo mesto, katero mu bode gledé učencev bolj povoljno, kakor sedajno.

— Enketa, katera je imela presojati načrt Podhagkyjev za osuševanje ljubljanskega močvirja, zbrovala je dne 20. in 21. t. m. Uže minulo jesen določil je močvirski odbor vzajemno z deželnim odborom, mestnim odborom, ministerstvom in kmetijsko družbo: a) kateri izvedenci naj se povabijo k enketi, b) katera vprašanja naj se jim predložé.

Ker je bil izvedenec iz poljedelskega ministerstva, melioracijski inženir Markus, v jeseni zadržan, preložilo se je posvetovanje za spomlad.

K enketi vabljeni so bili razun izvedencev udje močvirskega odbora, deželnega odbora in mestnega zastopa.

Kot izrek enquete, ki ima veljavo strokovjaške ocene je smatrati, kar se je sklenilo po predlogu deželnega odbornika g. Detela, ki meri na to:

1. Da naj se vršé dela pravega osuševanja močvirja z znižanjem vodotoča Ljubljanice skoz ljub-

ljansko mesto, katera dela so proračunana na 1 milijon in 412.000 gold.

2. Posebej pa naj se izvršijo ostala dela na podlagi melioracijske postave z dne 30. junija 1884. leta, namreč: a) vrejenje Malega grabna cenjeno na 46.500 gold.; b) vrejenje Ižice proračunano na 197.000 gold.; c) prejezenje dolini pri Ižici proračunano na 24.000 gold.; d) odkup vodotoku škodljivih mlinskih jezov proračunano 16.000 gold.; e) vrejenje Borovnišnice proračunano na 32.300 gold.; f) vrejenje in jezenje Gradašice proračunano na 39.400 gold.; vrejenje Šujce proračunano na 5300 gold.; h) vrejenje Cornovca proračunano na 17.000 gold. — Tedaj je odšteti od skupnega proračuna skupna svota 377.500 gold.

— Posvetovanje o tekočih političnih vprašanjih imeli so nekateri narodni deželni oziroma državni poslanci v Ljubljani minuli četrtek dne 21. t. m.

— Za finančnega vodja Kranjske imenovan je gosp. Karol Plachki, titularni višji finančni svetovalec v Celovcu.

— Gosp. dr. Fuchs, primarij v deželni bolnišnici odlikovan je s pridevkom „cesarkega svetovalca.“

— Umirovljeni računski preglednik gosp. J. Krašna odlikovan je povodom njegovega prestopa v pokoj, z naslovom „računskega svetovalca.“

— † Dr. Fr. Schiffer, starosta zdravnikov ljubljanskih, umrl je dne 19. t. m. ob desetih zvečer, v starosti 83 let po kratki bolezni. V petek spremili so mnogobrojni častitelji njegovi rajncega k večnemu pokoj. — Veliko število spremljevalcev in pa vencev kazalo je, kako zelo čislan je bil rajnki enako med zdravniki, kakor med vsemi drugimi višjimi in nižjimi krogi ljubljanskega prebivalstva.

— „Priče božjega bitja“ IV. zvezek, izšel je ravnokar, potrjen od velečastitega knezoškofijstva ljubljanskega. Ravno tako, kakor vsi triji prejšnji, zasluži tudi ta zvezek vse pohvale in priporočila. Cena mu je 25 kr., s pošto 5 kr. več. — S tem snopičem je končana izdaja ter sedaj lahko dobijo vse 4 zvezke za 1 gold., s pošto za 1 gold. 10 kr. pri Drag. Hribarju, pri Blazniku in v Katoliški bukvarni v Ljubljani.

Novičar iz domačih in tujih dežel.

Z Dunaja. — Minuli teden vrnila se je cesarica z Mehadijskih kopel nazaj na Dunaj in je šla s cesarjem skupaj v Išel po nadvojvodičo Valerijo, katero sedaj vračajoča se v Mehadijo, saboj vzame v kopel.

V ponedeljek pričele so se tukaj velikanske slavnosti povodom šestdesetletnice vojaškega službovanja našega junaškega nadvojvoda Albrechta.

Kot najvišji poveljnik vojne proglašá cesar sledeče najvišje ročno pismo:

„Moj gospod bratranec, glavni nadzornik vojne, feldmaršal nadvojvoda Albrecht obhaja slavnost svoje vojaške šestdesetletnice.